

RUSYA FEDERASYONU ANAYASAL DÜZENİNDE ÖLÜM CEZASI VE ANAYASA MAHKEMESİNİN YAKLAŞIMI

Zeynep ÖZKAN

ozkan.zynp@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0644-808X

THE DEATH PENALTY IN THE CONSTITUTIONAL ORDER OF THE RUSSIAN FEDERATION AND THE APPROACH OF THE CONSTITUTIONAL COURT

ÖZ Ölüm cezası Rusya Federasyonu hukuk düzeninde en tartışmalı konulardan birisi olmuştur. 1993 Anayasası'nın yaşam hakkını düzenleyen 20. maddesi 2. fıkrasına göre ; "Ölüm cezası; bu ceza kaldırılincaya kadar sanığa, davasının jürinin katılımıyla gerçekleştirilen mahkemede görüşülmesi hakkının tanınması şartıyla, insan yaşamına yönelik en ağır suçlara göre, istisna ceza olarak federal yasa ile uygulanabilir". Böylelikle, Anayasa, ölüm cezasını tamamen kaldırılincaya kadar geçici bir tedbir olarak görmekte ve ölüm cezasıyla karşı karşıya kalan sanığa jüri yargılaması talep etme hakkı sağlanmaktadır. Rusya Federasyonu 1996 yılında Avrupa Konseyi üyeliğine kabul edilmiş ve ölüm cezasını barış zamanında yasaklayan 6 No' lu Protokolü 16 Nisan 1997 tarihinde imzalamıştır. Avrupa Konseyi'ne katılımıyla birlikte Rusya, ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin Moratoryum (erteleme) hazırlama taahhüdü ve ceza yasalarında yapılan yargı reformları ile üyelikten doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin girişimlerde bulunmuştur. Ölüm cezasına ilişkin tartışmalar, bugüne kadar Anayasa Mahkemesi kararlarında iki ana temelde toplanmıştır. Birincisi; Anayasa Mahkemesinin 1999 tarihli kararı ile jüri sisteminin tüm ülke genelinde anayasal kurucu birimlerde kuruluncaya kadar ölüm cezasının uygulanamamasına ilişkindir. İkincisi; pratikte ölüm cezasına ilişkin olarak kadın ve erkek bireyler arasında eşitsizliğe yol açan ve ayrımcılık yasağını ihlal eden uygulamaların sonlandırılmasına ilişkindir. Bu çalışmada Rusya Federasyonu'nda ölüm cezası; Rusya'nın Avrupa Konseyi ile olan ilişkilerinden doğan yükümlülükleri ve konuya Anayasa Mahkemesi'nin yaklaşımı bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu'nda ölüm cezası, jüri yargılaması, Ölüm cezasında Moratoryum, Anayasa Mahkemesi kararlarında ölüm cezası.

Derleme

Compilation Article

Geliş Tarihi

Received: 23.11. 2018

Kabul Tarihi

Accepted: 17.01.2019

ABSTRACT Death penalty is one of the most controversial issues in the legal order of Russian Federation. According to Article 20 which regulate right to life of the 1993 Constitution of the Russian Federation "...Capital punishment until its complete abolition may be established by federal law as an exclusive form of punishment for particularly grave crimes against life, and the accused shall be granted the right to have his case examined by a court with the participation of a jury". Thus, the constitution regards the death penalty as a temporary measure until its full abolition and provides, in Article 20/2, that every suspect threatened with the death penalty has the right to jury trial. The Russian Federation joined the Council of Europe in 1996 and signed the Protocol No.6 to the European Convention on Human Rights (ECHR), prohibiting the death penalty in peace time on 16 April 1997. On joining the Council of Europe, Russia through a commitment to establish a moratorium to abolish the death penalty and judicial reforms in criminal law has undertaken initiatives to fulfill its obligations arising from membership . Until now, debate on the death penalty has been accumulated in two main grounds. The First relates to the decision of the Constitutional Court in 1999 on that the death penalty can not be imposed in Russia until jury trial is guaranteed in entire constitutional constituent units. Latter relates to termination of practices leading to inequality between man and women and violate the prohibition of discrimination with respect to the death penalty in practice. In this study, death penalty in the Russian Federation; will be dealt with the context of the obligations arising from the relations of the Russian Federation with the Council of Europe and the context of the Constitutional Court's approach to the subject.

Keywords: Death penalty in the Russian Federation, jury trial, Moratorium in the death penalty, The death penalty in the decisions of the Constitutional Court.

GİRİŞ

Rusya Federasyonu 1993 Anayasasının 20. maddesine göre, “ Herkes yaşam hakkına sahiptir. Ölüm cezası; bu ceza kaldırılıncaya kadar saniğe, davasının jürinin katılımıyla gerçekleştirilen mahkemede görüşülmesi hakkının tanınması şartıyla, insan yaşamına yönelik en ağır suçlara göre, istisna ceza olarak federal yasa ile uygulanabilir.” (Rusya Federasyonu 1993 AY. md 2). Bu madde, ölüm cezasının bu ceza kaldırılıncaya kadar geçici olarak uygulanabilmesine yol açmaktadır. Öte yandan Rusya Federasyonu’nun 1996 yılında Avrupa Konseyi’ne katılması ile birlikte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ölüm cezasının yasaklanmasına ilişkin 6 No’lu Ek Protokolden doğan yükümlülükleri yerine getirme sorumluluğu doğmuştur.¹ Bu çalışmada Rusya Federasyonu’nun hukuki kaynakları bakımından ölüm cezasına ve Anayasa Mahkemesi’nin bu konudaki yaklaşımına odaklanılmaktadır. Bu nedenle çalışmada konuya açıklık getirilmesi bakımından ilk olarak Rusya’da ölüm cezasına ilişkin ulusal ve ulusüstü düzenlemelerin içeriğine ve yargılama süreçlerinin nasıl işlediğine değinilecektir. Sonrasında kararlarından hareketle Anayasa Mahkemesinin ölüm cezası konusundaki yaklaşımı, karar gerekçesi ve yargılama tekniği yönlerinden değerlendirilecektir.

RUSYA’DA ÖLÜM CEZASININ HUKUKİ ÇERÇEVESİ

Ölüm cezasının, diğer birçok ülkede olduğu gibi Rusya hukuk düzeninin de parçası olduğu kabul edilmektedir (Barry and Williams, 1997, s.231). Gernet (1913), 1649 tarihli Adliye Yasasında (*Sudobnoe Ulojenie*) yaklaşık altmış maddede ölüm cezasını gerektiren suçlar ve on iki tür infaz yönteminin yer aldığını belirtmiştir (Gernet, 1913, s. 4). 16. ve 17. yüzyılda; gümrüksüz kürkler satın almak, tuz tartımında hile yapmak, yasaklı maddelerin satışını yapmak, kölelikten kaçmak, kaçak askerlere yardım etmek gibi suçlar ile dine, devlete, Çara, kişiye veya mülkiyete karşı işlenen bazı suçlar ölüm cezası kapsamında sayılmıştır (Gernet, 1913, s. 4). 1715 tarihli Askeri Yasada (*Voinskie Artikuly*) Çar Büyük Petro, ölüm cezasını gerektiren suçları yüz yirmi üçe ve infaz türünü yirmiye çıkarmıştır (Sergeevskii, 1887, s.103). Çariçe Elizabeth, 1735 yılında ölüm cezasının kaldırılmasına hükmeden ilk yönetici olarak bilinmektedir. Ancak bu girişimin sonuçları kısa sürmüştür (Adams, 1970, s.576).

Ölüm cezasının yasal olarak tümüyle kaldırılmasına Çariçe Elizabeth’in 1744 tarihli Emirnamesi örnek verilmektedir. Emirnameye göre tüm ölüm cezaları Çariçe Elizabeth’in görüşüne sunulacaktır. 1754 yılında Senato Kararnamesi ile ölüm cezası, ömür boyu hapis ve ağır çalışma koşulu ile değiştirilmiştir (Gernet, 1913, s. 1). Bununla birlikte birçok Rus yönetici, yasada gerçek bir değişiklik yapmaksızın çeşitli sürelerle ölüm cezasını yasaklamıştır (Maggs, Schwartz ve Burnham, 2015, s.232). Gernet’ e (1913) göre, ilerleyen dönemde görülen yargısal uygulamalar; Kararnamelerin ölüm cezasını tüm suçlar için bütünüyle kaldırmış olmadığına ve 1764, 1771, 1775 yıllarında ölüm cezalarının yeniden görüldüğüne işaret etmektedir (Gernet, 1913, s. 12).

18. yüzyılın ikinci yarısında Çariçe II. Katerina, Rus hukukunun modernleşmesi ve rasyonelleştirilmesini sağlamak amacıyla Yasama Komisyonunu toplayarak yasaların yeniden düzenlenmesi girişiminde bulunmuştur. Bu amaçla Yasama Komisyonunun çalışmalarına rehberlik etmesi için 1767 tarihli Talimatnameyi (*Nakaz*) kaleme almıştır. Çariçe Katerina’nın Cesare Becceria’nın “Suçlar ve Cezalar”

¹ Bkz. The Council of Europe’s Chart of signatures and ratifications https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/country/RUS?p_auth=K046ze0E (Erişim Tarihi: 29.10.2017)

eserinden etkilenecek hazırladığı *Nakaz'ı* önemli kılan; ceza yasalarının düzenlenmesinde özellikle suç ve cezada keyfilik ve zulmün önlenmesi ilkesine dayanmasıdır (Riasanovsky ve Steinberg, 2014, s.268-269). Ayrıca, *Nakaz'da*, ölüm cezasının genel olarak uygulanmasının bireyleri daha iyi duruma getirmeyeceği; aynı zamanda siyasi suçlarda caydırıcılık veya ıslah amaçlı olarak da uygulanamayacağına düzenlendiği belirtilmiştir (Feldstein, 1909, s. 118-120). *Nakaz*, hem soylu sınıfın *Nakaz' da* yer alan temel ilkeler temelinde yasal mevzuatı üretememiş olması ve hem uygulamaya geçirilememesi nedeniyle pratikte anlam taşımamıştır. Ancak, *Nakaz'a* temel oluşturan fikirlerin Rus toplumunun gelişmiş kesiminde yaygınlaşması ve ceza uygulamaları bakımından yeni bir anlayış geliştirilmesine katkı sunması bakımından önemli kabul edilmiştir. Ayrıca, uzun vadede meydana getirilecek olan yasal değişikliklere temel oluşturmuştur (Şargorodskii ve Voljenkin, 2003, s.132; Şargorodskii, 1957). Becceria'nın eseri, Çar II. Aleksandr'ın 1864 tarihli hukuk reformuna (*Sudebniye Ustavıy*) da temel oluşturmuştur. Ceza Yargılaması Usul Yasası (*Ustav Ugolovnogo Sudoproizvodstvo*) 1864 Reformlarında Rusya'da ilk kez yer almıştır. Yasa, ölüm cezalarında temyiz hakkı ve affa ilişkin hükümler içermiştir (Semukhina ve Gallihar, 2013, s.4). 1903 tarihli yeni Ceza Yasası (*Ugolovnogo Ulojeniya*), çocuklar, yaşlılar ve kadınlar hakkında ölüm cezasının uygulanmasını yasaklamıştır (1903 tarihli Ceza Yasası md. 55-58). 1906' da Rusya parlamentosunun alt kanadı Duma (*Gosudarstvennaya Duma*) tarafından askeri suçlar ile devlete karşı işlenen suçlar da dâhil olmak üzere tüm suçlar bakımından ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin yasa tasarısı hazırlanmış ve oybirliği ile kabul edilmiştir. Ancak Parlatonun üst kanadı Devlet Konseyi'nde tasarı reddedilmiştir. Duma'nın 1907 ve 1909 yıllarında ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin tasarılarının yasama komisyonunda reddedilmesi nedeniyle girişimleri sonuçsuz kalmıştır (Gernet, 1913, s. 29-32). Her üç öneride de ölüm cezasının kaldırılması, siyasi suçların yayılmasına ve istikrarsızlığın sürmesine gerekçe gösterilerek engellenmiştir (Adams, 1970, s. 583). Ölüm cezasının kaldırılmasını destekleyen çevreler; ölüm cezasının, Rusya'da bu cezanın kaldırılmasına karşı çıkan muhafazakâr çevreler tarafından "rejimin korunması" aracı olarak kullanıldığını belirtmektedir (Viktorskii, 1918, 385-387).

1917 Şubat Devrimi sonrasında ölüm cezası, Geçici Hükümet tarafından tüm suçlar bakımından kaldırılmıştır. Ancak birkaç ay içinde askeri suçlar, savaş zamanı devlete karşı işlenen suçlar ve cinayet bakımından yeniden tesis edilmiştir (Browder ve Kerensky, 1961, s. 199 – 201). Eylül 1917'de Geçici Hükümet tarafından ölüm cezaları hakkında *moratoryum* (erteleme) ilan edilmiştir (Adams, 1970, s. 586). Ekim 1917 Bolşevik Devriminin ardından, önce "sosyalist proleterya anlayışı ile burjuva ölçütlerinin çatıştığı" (Belyayev ve Şargorodskii, 1970, s. 23) gerekçesi ile ölüm cezası kaldırılmış; ancak kısa süre içinde "Sosyalist Vatan Tehlikede" başlıklı Kararname ("Dekret Sotsialistiçeskoe Oteçestvo vı Oposnosti" [Sosyalist Vatan Tehlikede Kararnamesi], 21 Şubat 1918) ile eski duruma dönmüştür (Estrin, 1935). Kararname'nin 8. maddesinde; casusluk, ihanet, sabotaj gibi devrim karşıtı suçları işleyenlerin suçlu oldukları anda öldürülmesine izin verilmiştir.

1920'de III. Tüm Rusya Adalet İşleri Kongresinde Ceza Yasası'nın yapılması gündeme gelmiş ve tartışmalar özellikle ölüm cezasının ceza sisteminde yer alıp almaması etrafında yoğunlaşmıştır. 1922 tarihli Ceza Yasası'nda ölüm cezası; Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi tarafından tümüyle kaldırılincaya kadar geçici ve istisnai bir ceza olarak yer almıştır (Kuznetsova, 2002, s. 25). Reşit olmayanlar ve hamile kadınlar için ölüm cezasının uygulanamayacağı belirtilmiştir (Kuznetsova, 2002, s. 26). Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonra Birlik Anayasaları ve Ceza Yasalarına, Birlik Cumhuriyetlerinin Ceza Yasalarının genel

ilkeleri aktarılmıştır. Özellikle 1924 tarihli SCSB² Ceza Yasalarının Genel İlkeleri'nde³ ve RSFSC⁴ 1926 Ceza Yasası'nda 1922 tarihli Ceza Yasası düzenlemelerinin etkisi görülmektedir. 1924 İlkeleri ve 1926 Ceza Yasası'nda, tüm siyasi suçlar bakımından ölüm cezasının uygulanması öngörülmüştür. Ancak, bu düzenlemelerde de ölüm cezasının; Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi tarafından tümüyle kaldırılincaya kadar, Sovyet düzeninin temellerini tehdit eden ağır suçlarla mücadele etmek üzere emekçi halkın korunması amacıyla istisnai bir ceza olarak uygulanacağı belirtilmiştir (RSFSC 1926 tarihli Ceza Yasası md. 21). Ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin bir sonraki girişim II. Dünya Savaşı'nın ardından 1947 tarihinde görülmüştür. Ancak 1950'de ölüm cezası; vatana ihanet, sabotaj, casusluk ve bölücü - yıkıcı faaliyetlerde bulunma gibi suçlar bakımından yeniden uygulamaya konulmuştur (Barry and Williams,1997, s.233). 1960'lara gelindiğinde ölüm cezasının uygulanabileceği suçlar; sosyalist mülkiyete karşı hırsızlık, sahtecilik, yolsuzluk ve yasadışı para transferi gibi "ekonomik suçları" da kapsayacak şekilde genişletilmiştir (RSFSC 1960 CY md. 88/2).

1980'lerin sonunda Gorbaçov'un "yeni demokratik sosyalizm" açılımı; *glasnost* (açıklık) ve *perestroyka*'nın (yeniden yapılanma) etkisiyle ifade özgürlüğü üzerindeki baskının azaltılması, ölüm cezası hakkında önemli düzeyde kitlesel tartışmalar yapılmasının yolunu açmıştır. *Perestroyka*'nın yarattığı hukuk reformu, ceza hukuku alanında da etkisini göstermiştir (Barry and Williams, 1997, s.235). Bu bağlamda, 1988 yılında gündeme gelen "SCSB ve Cumhuriyetlerinin Ceza Hukukunun Esasları" yasa tasarısı, 2 Temmuz 1991 tarihinde SCSB Yüksek Sovyet'i tarafından kabul edilmiştir. Yasa'nın 1 Temmuz 1992 tarihinde yürürlüğe gireceği öngörülmesine karşın ölüm cezasına ilişkin hükümlerin derhal yürürlüğe girmesine karar verilmiştir (Kuznetsova, 2002, s. 38). Söz konusu Yasa'da, ölüm cezası ile cezalandırılması öngörülen suçların sayısı beşe düşürülmüştür. Bunlar; vatana ihanet, önceden tasarlanmış cinayet, çocuk tecavüzü, ölümlü sonuçlanan çocuk kaçırmaları ve toplumsal düzen ve güvenliği bozmaya yönelik özellikle ölümlü sonuçlanan suçlardır (Vedomosti S'ezda Narodnih Deputatov SSSR i Verhovnogo Soveta SSSR, 1991, No. 30, Bölüm 82, md. 40.). SCSB' nin 1991 yılının sonlarına doğru dağılması nedeniyle Rusya Federasyonu (RSFSC) SCSB Ceza Yasası düzenlemelerini takip etmeyi bırakmıştır. Özellikle, 1991 tarihli Rusya Federasyonu İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nin ilkeleri temelinde ceza hukukunda hümanist yaklaşımın benimsendiği ve ölüm cezasına ilişkin aşamalı olarak düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir (Naumov, 2004). Ceza Yasaları'nda 1991 yılında yapılan değişikliklerle, ölüm cezası ile cezalandırılması öngörülen ekonomik suçlar, Ceza Yasası'ndan çıkarılmış; yalnız "devlete ve kişiye karşı işlenen suçlar" bırakılmıştır (Zakon RSFSC ot 5 Dekabry 1991 g. N 1982-I "O vnesenii izmenenii i dopolnenii v Ugolovniy Kodeks RSFSR ,Ugolovno-Prössessualniy Kodesk RSFSR i Kodeks RSFSR ob administrativnih Pravonaruşeniyah" [RSFSC Ceza Yasası, Ceza Usul Yasası ve İdari Suçlar Yasası'nda Değişiklik Yapılması" hakkında 5 Aralık 1991 tarih ve N 1981-I sayılı Yasa).

Bununla birlikte Rusya Devlet Başkanlığı'nın 1992 tarihli Af Komisyonu'nun kurulması, halkın ölüm cezasına ilişkin tartışmalara ilgisini artırmıştır. Af konusu, başlangıçta RSFSC Yüksek Sovyeti Prezidium'u (Danışma Kurulu) ve Yüksek Sovyet Af Komisyonu tarafından ele alınmıştır (Barry and Williams,1997, s.236). Ancak 1991 yılında RSFSC'de Devlet Başkanlığı kurumunun tesis edilmesiyle birlikte Devlet Başkanı'na af yetkisi verilmiş ve Devlet Başkanı Kararnamesi ile Af Komisyonu Devlet Başkanlığı İdari Yapılanması içinde

² SCSB= Sosyalist Cumhuriyetlerin Sovyetler Birliği [Soyuz Sovetskih Sotsialistiçeskih Respublik (Sovyetler Birliği)]

³ Osnovnie Naçala Ugolovnogo Zakonodatel'stvo SSSR 1924.

⁴ Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (Rossiskaya Sotsialistiçestkaya Federativnaya Sovetskaya Respublika [RSFSR])

kurulmuştur (Ukaz Prezidenta RF ot 12.01.1992 g. N-17 “O Komissii Po Vaprosam Pomilovaniya” [RF Devlet Başkanı’nın “Af Komisyonu Kurulması hakkında” 12.01.1002 tarih ve N-7 sayılı Kararnamesi]). Komisyon 15 üyeden oluşmakta olup haftada bir kez toplanmıştır. Ele aldığı vakaların büyük bölümünü ölüm cezaları oluşturmuştur (Gubanov, 2010, s. 93).

Ölüm cezasına ilişkin bir sonraki gelişme; 1992 yılında RSFSC Anayasası’nda yapılan değişiklikle ölüm cezasının; kaldırılincaya kadar, ancak kişiye karşı işlenen ağır suçlardan dolayı ve istisna ceza olarak uygulanabileceğinin hüküm altına alınmasıdır (Zakon RF ot 21 Aprely 1992 g. N 2708-I “Ob İzmeneniyah i Dopolneniyah Konstitutsii RSFSR” [RSFSC Anayasası’nda Değişiklik Yapılması Hakkında 21 Nisan 1992 tarih ve N 2708-I sayılı Yasa], md. 38). Söz konusu hüküm, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu’nun 1993 tarihli yeni Anayasası’nın 20. maddesinde de benzer şekilde yer almıştır.

Anayasa’ya göre bir kimsenin ölüm cezası ile cezalandırılarak yaşamından yoksun bırakılması belirli koşullara bağlanmıştır. Buna göre; ölüm cezası istisnaidir, kaldırılincaya kadar uygulanabilen geçici nitelikte bir cezadır. Bu ceza; yalnız federal yasa ile düzenlenebilir, bu cezanın uygulanabilmesi ancak kişinin yaşama karşı ağır bir suç işlemesi halinde mümkündür ve ölüm cezasını gerektiren bir suç işlediği öne sürülen kişi, davasının jürinin katılımıyla gerçekleşecek bir yargılamada görülmesini talep etme hakkına sahiptir. Anayasa’ya göre, bu koşullardan herhangi birinin yokluğu halinde ölüm cezasının uygulanabilme olanağı yoktur (Kommentarii k Konstitutsii Rossiskoy Federatsii (pod obş. Red. L. V. Lazarev) “Novaya Pravovaya Kultura”, [Rusya Federasyonu Anayasası Şerhi, (L.V Lazarev) “Yeni Hukuk Kültürü”, 2009, md. 20.). Ayrıca, ölüm cezasının uygulanmasını engelleyen ek koşullar Rusya Federasyonu Ceza Yasası’nda da öngörülmüştür. Ceza Yasası

59. madde 2. fıkrasına göre; ölüm cezası kadınlara, suçun işlendiğinde 18 yaşından küçük olan kimselere ve mahkeme tarafından ceza verildiği anda 65 yaşından büyük olan erkeklere uygulanamaz (RF Ceza Yasası). Ayrıca ölüm cezası, ömür boyu hapis veya 25 yıl hapis cezasına çevrilebilir.

AVRUPA KONSEYİ’NE ÜYELİKTEN DOĞAN YÜKÜMLÜLÜKLER

1980’lerin ortalarında Avrupa, ölüm cezasının kaldırılması konusunda küresel öncü olarak hareket etmiştir. Mevcut durumda Avrupa ülkelerinin yaklaşımı, ölüm cezasının hem hukuki metinlerde hem de uygulamada kaldırılmasına yöneliktir. 1983 yılında Avrupa Konseyi bünyesinde Ölüm Cezasının Barış Zamanında Kaldırılmasına İlişkin 6 No’lu Ek Protokol, 2002 yılında ise ölüm cezalarının tüm koşullarda kaldırılmasına ilişkin 13 No’lu Protokol imzalanmıştır.⁵ Avrupa Konseyi üyelik ölçütlerinin belirlendiği Avrupa Konseyi Statüsü 3. ve 4. maddelerinde; üyelerin hukukun üstünlüğü ilkesiyle yargı yetkisi içindeki herkesin insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanması ilkesini kabul ettiği ve Konsey amacının gerçekleşmesinde etkin bir biçimde işbirliği yapmayı üstlendiği belirtilmektedir.⁶ Avrupa Konseyi üyeliği, özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra eski Sovyet ülkeleri bakımından Avrupa ile bütünleşmenin bir yolu olarak işlev görmüştür. Rusya Federasyonu 28 Şubat 1996 tarihinde Avrupa Konseyi üyeliğine kabul edilmiştir.⁷ Avrupa Konseyi’ne üyeliğin temel koşullarını yerine getirmek amacıyla yeni üyeler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni ve Ölüm Cezasının Barış Zamanında Kaldırılmasına İlişkin 6 No’lu Ek Protokolü imzalamak ve

⁵ Bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> (Erişim tarihi: 6.11.2017).

⁶ <https://rm.coe.int/1680306052> md. 3-4 (Erişim tarihi: 6.11.2017).

⁷ <https://www.coe.int/en/web/portal/russian-federation> (Erişim tarihi: 6.11.2017).

onaylamak zorundadır.⁸ Bu zorunluluk, üyelerin ulusal hukukunda gerekli düzenlemeleri yapmayı ve ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin *Moratoryu* (ertelemeyi) yürürlüğe koymayı da gerektirmektedir (Korobeyev, 2016, s.193). Rusya Federasyonu, 6 No'lu Protokolü⁹ 16 Nisan 1997 tarihinde imzalamış ancak bugüne kadar onay ve depo aşamasını gerçekleştirmemiştir.¹⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Rusya Federasyonu tarafından 30 Mart 1998 tarihinde onaylanmış ve 5 Mayıs 1998'de yürürlüğe girmiştir (Federalnyy Zakon ot 30 Marta 1998 g. No: 54 FZ [30 Mart 1998 tarih ve 54 FZ Sayılı Yasa]).

Konsey üyeliği ile birlikte gelişen bu süreçte, ölüm cezasının derhal kaldırılmasının mümkün olmadığı ancak aşamalı olarak kaldırılabilmesi yolunda devlet organları arasında görüş birliği oluşmuştur (Bağlay, 2015, s. 216). Bu bağlamda, Devlet Başkanı tarafından 16 Mayıs 1996 tarihinde "Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne Girmesi ve Ölüm Cezasının Uygulanmasının Aşamalı Olarak Kaldırılması" hakkında Kararname yayımlanmıştır (Ukaz Prezidenta RF ot 16.5.1996 N0:724 "O Poetapnom Sokraşeni Premeniya Smertnoy Kazni vı Svyazi sı Vhojdeniyem Rossii vı Sovet Evropy" [Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne Girmesi ve Ölüm Cezasının Uygulanmasının Aşamalı Olarak Kaldırılması" hakkında 724 sayılı Kararname]). Kararname dört önemli hüküm içermektedir:

1. Rusya Federasyonu Hükümeti, 6 No'lu Protokolün hükümleri gereğince Duma'ya sunulmak üzere 1 ay içinde yasa tasarısı hazırlamakla görevlendirilmiştir,
2. Federal Meclis'e ölüm cezasını gerektiren suçların sayısının azaltılmasını içeren Ceza Yasası, Ceza Usul ve Ceza İnfaz Yasaları taslağını hazırlaması önerisinde bulunulmuştur,
3. İç İşleri Bakanlığı'na, hakkında ölüm cezası veya ömür boyu hapis cezasına hükmedilen ve cezaevlerinde bulunan kimselerin koşulları hakkında Birleşmiş Milletlerin hükümlüler hakkında belirlediği minimum standartlara uygun koşullar hakkında 3 ay içinde Hükümete rapor hazırlama yükümlülüğü getirilmiş,
4. Rusya Federasyonu Prokuratoru'na (Başsavcılık) ölüm cezasıyla hükümlü olanlar hakkındaki yasaların uygulanmasının gözetilmesi üzerindeki denetimi artırması önerisinde bulunulmuştur.

Devlet Başkanı Kararnamesi, Avrupa Konseyi'nin önerilerini referans almasına karşın, Parlamento'ya ölüm cezasının kaldırılması amacıyla değil, yalnız ölüm cezasıyla ilgili kısıtlamaya gidilmesi konusunda çağrıda bulunulmuştur. Ayrıca ölüm cezalarının ertelenmesi konusu, Prokuratorluk ve Yüksek Mahkemenin (*Supreme Court*) baskısı sonucu Devlet Başkanı Kararnamesi kapsamından çıkarılmıştır (Barry and Williams, 1997, s.245). Yaklaşan Devlet Başkanlığı seçimi ve ölüm cezasının varlığına ilişkin halk desteği nedeniyle dönemin siyasal koşulları dikkate alındığında Devlet Başkanı Kararnamesi'nde belirtilenin aksine, ölüm cezasının geçici süreyle de olsa devam ettirilmesine yönelik eğilimin sürdüğü görülmektedir.

⁸ Rusya Federasyonu'nun Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından 1996 yılında belirlenen üyelik kriterleri için bkz. PACE, "Opinion No. 193 (1996) on Russia's Request for Membership in the Council of Europe," <https://www.questia.com/library/journal/1G1-104610097/russia-s-accession-to-the-council-of-europe-and-compliance> (Erişim Tarihi: 22.11.2017).

⁹ 28 Nisan 1983'te üyelerin imzasına açılmıştır. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/114/signatures?p_auth=HbsDWurT (Erişim tarihi: 10.11.2017).

¹⁰ https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/country/RUS?p_auth=HbsDWurT (Erişim tarihi: 6.11.2017).

Rusya Federasyonu'nun Avrupa Konseyi'ne üyeliği nedeniyle üç önemli yükümlülük altına girdiğinden söz etmiştik. Ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin *Moratoryum* 2 Ağustos 1996 tarihinde Devlet Başkanı tarafından resmi olmayan şekilde ilan edilmiştir. Ancak Mart 1997'de *Moratoryum* önlemleri Duma tarafından reddedilmiştir (Barry and Williams,1997, s.245; Browring, 2013, s. 188). Benzer şekilde 6 No'lu Protokolün 16 Nisan 1997'de imzalamasına karşın, Duma tarafından onayı 1999 yılında gerçekleştirilmemiştir (Korobeyev, 2016, s.193). Bu süreç, Devlet Başkanı – Duma arasında ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin düzenlemelerde siyasal çekişmeler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Devlet Başkanlığı nezdindeki Af Komisyonu'nun dosyaları Devlet Başkanı görüşüne sunmayı durdurması, ölüm cezalarının yerine getirilmesinde geçici bir önlem olarak görülmüştür (Barry and Williams,1997, s. 247).

Rusya, ancak yeni bir Ceza Yasası'nın kabulü ile Konsey'e karşı yükümlülüklerinde gelişme göstermiştir. Fakat yükümlülüklerini tümüyle yerine getirmiş değildir. 1993 Anayasası hükümleri doğrultusunda Rusya Federasyonu Ceza Yasası, 13 Haziran 1996 tarihinde Devlet Başkanı tarafından imzalanmış ve 1 Ocak 1997'de yürürlüğe girmiştir (Naumov, 2004, s. 59). Anayasa hükmünden hareketle Ceza Yasası'nda ölüm cezasının insan yaşamına karşı işlenen beş suç için uygulanabileceği düzenlenmiştir. Bu suçlar; kasten insan öldürme (CY md. 105/2), kamu görevlisi veya kamuya mâl olmuş kimselerin yaşamına karşı onların görevini yapmasını engellemek amacıyla yapılan saldırı (CY md. 277), yargılama veya ön soruşturma faaliyeti yürüten adli personelin veya onların bir davanın herhangi aşamasıyla veya cezanın infazıyla ilgili görev yerine getiren yakınlarının yaşamına karşı yapılan saldırı (CY md. 295), kolluk görevlilerinin yaşamına karşı yapılan saldırı (CY md.317) ve soykırım (CY md.357) fiillerini içermektedir. Bununla birlikte Ceza Yargılaması Usul Yasası'nda yapılan değişiklikle Devlet Başkanı'na ölüm cezası ile yargılanan kimseler için af yetkisi verilmiş, ancak bu yetki yalnızca talepte bulunan kimselerle sınırlı tutulmuştur (Feldbrugge, 2002, s. 9; Barry and Williams,1997, s. 247). Bu değişikliğin yürürlüğe girmesinden önce Devlet Başkanı tarafından Duma'ya gönderilen resmi mesajda söz konusu maddenin değiştirilerek af yetkisinin af talebinde bulunan veya bulunmayan tüm hükümlüleri kapsamı gerektiği belirtilmiştir (Barry and Williams,1997, s.248). Bu değişiklik, ölüm cezalarına ilişkin *Moratoryum*'u yeniden gündeme getirmiştir (Feldbrugge, 2002, s. 9). Bugün Rusya Federasyonu, Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler içinde 6 No'lu Protokolün onay aşamasını tamamlamayan tek ülkedir.

CEZA YARGILAMASINDA JÜRİ SİSTEMİ

Anayasa'nın 20. maddesi 2. fıkrasının "*Ölüm cezası; bu ceza kaldırılıncaya kadar saniğa, davasının jürinin katılımıyla gerçekleştirilen mahkemede görüşülmesi hakkının tanınması şartıyla, insan yaşamına yönelik en ağır suçlara göre, istisna ceza olarak federal yasa ile uygulanabilir*" hükmünü içerdiğini belirtmiştik. Söz konusu Anayasa hükmünün Anayasa'nın 18. ve 47. maddesi¹¹ hükmü ile olan ilişkisi düşünüldüğünde; ölüm cezası ile yargılanan kişilerin jüri yargılaması talep etme hakkı, yaşam hakkının yargısal korunmasının ceza yargılaması usulünün özel bir güvencesi olarak ve bu güvencenin Anayasa'da tanınması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Anayasa ve Ceza Yasaları hükümleri çerçevesinde ölüm cezasıyla ilgili yerine getirilmesi gereken koşullardan biri de jüri sisteminin kurulmasıdır. Rusya'da jüri sistemi ilk olarak 1864 tarihli hukuk reformlarında düzenlenmiş ve 1917'de kaldırılıncaya kadar varlığını sürdürmüştür. Jüri sisteminin yeniden

¹¹ AY md. 18 : İnsan ve vatandaş hak ve özgürlükleri doğrudan yürürlüktedir. Bunlar yasaların ruhunu, sözünü ve uygulanmasını, yasama ve yürütme hakimiyetini ve yerel yönetimlerin faaliyetini belirler ve yargı tarafından güvence altına alınır.

AY md. 47/2 : Suç işlemekle itham edilen kişi federal yasa ile öngörülen durumlarda davasının jürinin katılımıyla yapılan mahkemede görüşülmesi hakkına sahiptir.

ortaya çıkışı; özellikle RSFSC Yüksek Sovyet'i tarafından 1991 yılından itibaren açıkça ifade edilmesiyle Gorbaçov önderliğindeki *perestroyka* döneminde görülmektedir (Nudnenko, 2009, s. 500-501; Thaman, 2008, s. 141). Jüri sisteminin kuruluşu, RSFSC' nin Ceza Yasaları ve İdari Suçlar Yasası'nın Değiştirilmesine ilişkin Yasa'da düzenlenmiş ve bu Yasaların Uygulanmasını gösteren Yüksek Sovyet'in 16 Temmuz 1993 tarihli kararı ile uygulamaya konulmuştur.¹² Rusya Federasyonu Ceza Yargılaması Usul Yasası'nın 31. maddesi 3. fıkrası gereğince jüri sistemi çerçevesinde oluşturulacak mahkemeler, ölüm cezasını gerektiren suçların yargılamasını sanığın talebi üzerine yürütmekle görevlendirilmiştir. Jüri mahkemeleri, bir yargıç ve on iki jüri üyesi vatandaştan oluşmaktadır. Jüri yargılamasında jüri üyeleri, kendi kanaatleri sonucu sanık hakkında sanığın "suçlu olduğu" veya "suçlu olmadığı" kararını vermekte ve ilgili ceza hükümleri yargıç tarafından belirlenerek hüküm kurulmaktadır (Nudnenko, 2009, s. 502).

Jüri sistemi ilk olarak 1 Kasım 1993 tarihinde faaliyete geçmiş ve 1994 yılında yalnız dokuz anayasal kurucu birimde jüri yargılaması sistemi benimsenmiştir. Anayasa'nın 19. maddesi;

1. *Herkes yasa ve mahkeme önünde eşittir,*
2. *Devlet; cinsiyet, ırk, milliyet, dil, köken, malvarlığı ve makam, ikamet yeri, dini tutum, görüş, toplumsal birliklere mensubiyet, ayrıca diğer durumlarına bakmaksızın insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin eşitliğini güvence altına alır. Sosyal, irki, milli, dil veya dini mensubiyet niteliğine göre, vatandaşların haklarının her hangi bir şekilde sınırlandırılması yasaktır,*
3. *Erkek ve kadın eşit hak ve özgürlüklere, onların kullanılmasında eşit imkânlarla sahiptirler."* hükmünü içermektedir (AY md. 19). Anayasa'nın 20/2. maddesi kapsamında güvence altına alınan jüri yargılaması hakkı Anayasa'nın 19. maddesindeki bu düzenleme çerçevesinde, ölüm cezası ile yargılanan kişiler için suçun işlendiği yer veya diğer koşullara bakılmaksızın eşit temelde uygulanmak zorundadır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere, jüri yargılaması sistemi uzun bir süre Rusya'da yalnız dokuz anayasal kurucu birimde faaliyete geçebilmiştir. Yasa koyucuya düşen ödev ise; jüri yargılaması sisteminin tüm Rusya genelinde faaliyete geçebilmesi amacıyla kurumsal, mali, teknik koşulların sağlanması ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır. Jüri sisteminin kurulmasına ilişkin Yüksek Sovyet Kararı'nın 1993 Anayasası yürürlüğe girmesinden önceye karşılık gelmesi, yasa koyucunun diğer anayasal kurucu birimlerde de jüri sistemini faaliyete geçirilmesine yönelik düzenleme yapma yükümlülüğüne engel değildir. Zira bu yükümlülük, Anayasa'nın "Geçici Hükümlere" ilişkin Bölüm'ünün 6. maddesindeki "*Mahkemelerde jürinin katılımıyla davalara bakılma usulünü belirleyen federal yasa yürürlüğe girinceye kadar ilgili davalar hakkında eski yargı usulü uygulanır*" şeklindeki Anayasa hükmünden kaynaklanmaktadır. 2001 yılında Ceza Yargılaması Yasası'nda yapılan değişikliğe kadar, bu geçiş sürecinde çok sayıda yasa düzenlemesi yapılmasına karşın jüri sisteminin tüm ülke genelinde uygulanması sağlanamamıştır.

¹² Verhovnyy Sovet Rossiskoy Federatsii Postanovlenie RF ot 16 İyul'ya 1993 g. N 5451-I o Poryadke Vvedeniya v Deistvii Zakona Rossiskoy Federatsii "O Vnesenii İzmenenii i Dopolnenii vı Zakon RSFSR "O Sudoustroystve RSFSR", Ugolovno-Protssessual'nıy Kodeks RSFSR, Ugolovnyy Kodeks RSFSR i Kodeks RSFSR ob Administrativnyh Pravonaruşeniyah [Rusya Federasyonu Yüksek Sovyeti'nin " RSFSC'nin "Yargı Sistemi Yasası", "Ceza Yargılaması Usulü Yasası", "Ceza Yasası" ve "İdari Suçlar Yasası" nın Değiştirilmesi ve Eklemeler Yapılması Hakkında Yasaların Uygulanmasına İlişkin 16 Temmuz 1993 tarih ve N 5451-I sayılı Kararı], <http://base.garant.r/1309333/> (Erişim Tarihi: 29.10.2017).

2001 yılında Ceza Yargılaması Yasası'nda yapılan değişiklikle Çeçenistan hariç diğer tüm anayasal kurucu birimlerde 1 Ocak 2004 tarihi itibarı ile jüri sisteminin faaliyete geçirilerek bütünleşmenin sağlanması amaçlanmıştır (Federalniy Zakon ot 18.12.2001 N-177 FZ "O Vivedenii v Deistvie Ugolovno-Protsedual'nogo Kodeksa Rossiskoy Federatsii" [Rusya Federasyonu Ceza Yargılaması Usul Yasası'nın Uygulanması Hakkında 18.12.2001 tarih ve N-177 FZ sayılı Federal Yasa]). Ancak Yasa'da 2006 yılında yapılan değişiklikle Çeçenistan'da jüri için aday listelerini belirleme yetkisine sahip yerel organlar oluşturuluncaya dek jüri sisteminin faaliyete geçmesi 1 Ocak 2010 tarihine ertelenmiştir (Federalniy Zakon ot 27.12.2006 N-241 FZ "O Vinesenii İzmemenii Statyu 8 Federalnogo Zakona O Vivedenii v Deistvie Ugolovno-Protsedual'nogo Kodeksa Rossiskoy Federatsii" [Rusya Federasyonu Ceza Yargılaması Usul Yasası'nın Uygulanması Hakkında 18.12.2001 tarih ve N-177 FZ sayılı Federal Yasa'nın 8. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 27.12.2006 tarih ve N-241 FZ sayılı Federal Yasa]). Anayasa Mahkemesi, bu anayasal kurucu birimde jüri sisteminin kuruluşunun ertelenmesinin geçici bir nitelik taşıdığı; bu ertelemenin, hem kurumsal ve lojistik koşullar gereği hem de jüri katılımı ile gerçekleştirilecek tarafsız ve nesnel yargılamanın koşullarının sağlanması açısından zorunlu olduğunu belirtmiştir (AYM Karar: 6 Nisan 2006 tarih No:3-P/2006).

Ölüm cezası uygulamasında tüm bu önlemler, vatandaşlar açısından eşitsizliklerin ortaya çıkmasını önlemede yetersiz kalmıştır. Özellikle jüri sisteminin Rusya Federasyonu'nda başlangıçta yalnız dokuz anayasal kurucu birimde kurulabilmesi ve jüri sisteminin henüz kurulmadığı bölgelerde yargılamanın nasıl yapılacağına ilişkin ortaya çıkan sorun, eşitsizliğe ve vatandaşların anayasal haklarının ihlaline yol açmıştır.

ANAYASA MAHKEMESİNİN YAKLAŞIMI

Anayasa Mahkemesi, Rusya'da ölüm cezasının uygulanmasına ilişkin ihtilafta Devlet Başkanı ve Federal Meclis'ten sonra üçüncü bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Mahkemenin bu konudaki kararlarını iki boyutta ele almak mümkündür: İlki; Rusya Federasyonu'nda ölüm cezasını gerektiren bir suçu işleyenlerin yargılamalarının jürinin katılımıyla gerçekleştirilmesine ilişkin yasa hükümlerinin anayasaya aykırılığı denetiminde ortaya çıkan kararlarıdır. İkincisi; yine ölüm cezasına ilişkin ceza yasası hükümlerinde kadın ve erkek sanıklar arasındaki eşitlik ilkesini ve ayrımcılık yasağını ihlal eden hükümlere ilişkindir.

JÜRİ SİSTEMİNİN KURULUŞUNA İLİŞKİN KARARLARINDAKİ YAKLAŞIMI

Mahkemenin, 1999/3-P sayılı kararı (AYM Karar: 2 Şubat 1999 tarih No: 3-P/1999) ölüm cezası hakkındaki tartışmaya farklı bir boyut kazandırmıştır. Söz konusu kararda Ceza Usul Yasası'nın 41 ve 42. maddeleri ile Ceza Yasalarının Değiştirilmesi Hakkındaki Yasa'nın uygulanmasına ilişkin RSFSC Yüksek Sovyet'i Kararının 1 ve 2. hükümlerinin Anayasa'nın ölüm cezasına ilişkin 20/2. maddesi, eşitlik ilkesine ilişkin 19. maddesi ve hak ve özgürlüklerin yargısal korunmasına ilişkin 46. maddesine aykırılığı iddiası incelenmiştir. Karara konu talebin özünü, Rusya Federasyonu genelinde henüz jüri sisteminin reel anlamda tümüyle faaliyete geçmemiş olmasının; jüri sisteminin faaliyete geçirilmediği bölgelerde yaşayan ve ölüm cezasıyla cezalandırılması öngörülen suçları işleyen kimselerin yargılanmasında eşitlik ilkesine ve ayrımcılık yasağına aykırılık meydana getirdiği iddiası oluşturmaktadır.

Mahkeme, Yüksek Sovyet kararının 2. maddesi gereğince jüri uygulamasının başlangıçta yalnız dokuz anayasal kurucu birimde 1 Ocak 1994 itibarıyla yürürlüğe girmiş olmasında Anayasa'ya aykırılık görmemiştir. Mahkemeye göre,

“... Anayasa'nın Geçici Hükümlere ilişkin Bölümünün 6. maddesine göre, ilgili davalarda jüri katılımıyla gerçekleştirilecek bir yargılama usulüne ilişkin federal yasa yapılıncaya kadar eski yargılama usulü geçerlidir. Anayasa'nın bu hükmü ve 20/2. maddesi hükmü birlikte ele alındığında, geçiş aşamasının tamamlanmasına ilişkin Anayasa'da kesin bir süre öngörülmediği, yasa koyucunun mevcut yasal düzenlemelerde değişiklik yapmak zorunda olduğu açıktır. Bununla birlikte Yüksek Sovyet kararı, yasa koyucunun, Anayasa'nın 20/2. maddesi ve Geçici Hükümlere ilişkin Bölümünün 6. maddesindeki gerekler doğrultusunda ölüm cezasını gerektiren suçları işleyenlerin yargılamalarında jürinin katılımının gerçekleştirilmesini tüm Rusya genelinde öngören federal bir yasa yapmasına engel değildir. Rusya Federasyonu'nun 1993 Anayasası'nın kabulü ile birlikte yasa koyucu, Anayasa'nın 20/2. maddesi ve Geçici Hükümlere ilişkin Bölümünün 6. maddesindeki gerekler doğrultusunda, özellikle federal yasalarda ölüm cezasını gerektirdiği düzenlenen yaşama karşı ağır suçlar işleyen kişilerin cezai sorumlulukları bakımından yasal olanaklarında ortaya çıkan geçici süreli eşitsizlikleri gidermeye elverişli uygun usûli mekanizmaları sağlamak zorundadır. Çünkü bu gereklilik doğrudan doğruya Anayasa'nın 20. maddesinden kaynaklanmaktadır.” (AYM Karar No: 3-P/1999, s. 4-5).

Mahkeme, buraya kadar 1993 Anayasası'nın kabulünden önce yürürlüğe giren Yüksek Sovyet kararının jüri sisteminin kurulmasına ilişkin hükümlerinin, Anayasa'ya aykırı olmadığını belirtmiş ancak, yasa koyucunun yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükler dikkat çekmiştir. Ayrıca Mahkeme, yasa koyucunun, Anayasa'nın 20/2. maddesinde öngörülen güvencenin hayata geçirilmesinde uygulanacak mekanizmayı seçmekte serbest olduğu, yalnızca tüm Rusya genelinde nasıl uygulanacağını göstermesinin yeterli olduğunu belirtmiştir (AYM Karar No: 3-P/1999, s.6).

Buna karşın Mahkeme, kararın ilerleyen bölümlerinde yasa koyucunun yargı reformunu içeren yasal düzenlemeleri yapmasına rağmen jüri sisteminin tüm Rusya genelinde reel anlamda uygulamaya geçirilmesini sağlamakla yükümlü olduğu düzenlemeleri hayata geçirmemiş olmasının, Anayasa'nın Geçici Hükümlere ilişkin Bölümünün 6. maddesinin anlamının çarpıtılarak Yüksek Sovyet kararının geçici nitelikteki hükümlerinin aslında kalıcı sınırlama haline dönüştüğü; bu bağlamda Anayasa'nın 19, 20/2 ve 46. maddeleri ile çeliştiği sonucuna varmıştır (AYM Karar No: 3-P/1999, s. 5-6.). Mahkeme, Anayasa'nın 20/2. maddesindeki düzenlemenin Anayasa'nın 15. maddesindeki “Anayasa'nın üstünlüğü ve bağlayıcılığı” hükmüyle olan ilgisi gereği Rusya Federasyonu genelinde ölüm cezasının, ancak sanığa yargılamasının jüri katılımıyla gerçekleştirilecek şekilde yapılması hakkının tanınması koşuluyla uygulanabileceğini belirtmiştir. Öte yandan ölüm cezasını gerektiren bir suçu işleyen sanığa Anayasa'da doğrudan doğruya öngörülen bu hakkın sağlanamamış olması halinde, bu cezanın başka bir kompozisyonla oluşturulmuş mahkeme tarafından verilmesinin olanaksız olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle Mahkemeye göre, “...Jüri sisteminin kurulu olduğu dokuz anayasal kurucu birimde ölüm cezasını gerektiren bir suç işleyen sanığın durumu ile jürinin faaliyete geçirilmediği bölgelerde benzer suçları işleyen sanığın durumu karşılaştırıldığında cezaya hükmedilirken eşitsizliğe yol açılmamalıdır. Böyle bir durumda jürinin katılımıyla yargılama yapan mahkemelerde bu istisna cezaya hükmedilmesi, Anayasa'nın 20/2. maddesinde güvence altına alınan hakkın amacını ve özünü saptırmak ve Anayasa'nın 19. maddesinde yer alan eşitlik ilkesini önemli ölçüde ihlal etmek anlamına gelmektedir.” (AYM Karar No: 3-P/1999, s. 6-7).

Mahkeme, ölüm cezasını gerektiren bir suç işleyen sanığın yargılamasının her koşulda jürinin katılımı ile gerçekleştirilmesi gereği ile bu gereğin yasa koyucu tarafından yerine getirilmesinin zorunluluğu arasındaki ilişkiye de özellikle dikkat çekmiştir. Bu ilişki kararda “...Federal Meclis, istisna bir ceza olarak ölüm cezasını

gerektiren suçları işleyenlerin yargılamalarında jürinin katılımının gerçekleştirilmesini tüm Rusya genelinde öngören yasa değişikliğini derhal yapmak zorundadır.” (AYM Karar No: 3-P/1999, s. 8) şeklinde vurgulanmıştır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar ışığında Mahkeme, öncelikle bireyler açısından jüri sisteminin kuruluşundan kaynaklanan eşitsizliğe dikkat çekmiş ve ölüm cezasının uygulanabilmesinin ön koşulu olan jüri katılımıyla gerçekleştirilecek yargılamaya ilişkin düzenlemeleri, yasa koyucunun derhal yerine getirmesi gerekli düzenlemeler olarak belirlemiştir. Buradan hareketle Mahkeme, “Anayasa’nın 20/2. hükmünün Anayasa’nın eşitlik ilkesiyle ve hak ve özgürlüklerin yargısal korunmasıyla ilgisi nedeniyle mahkemenin bu kararının yürürlüğe girmesinden ölüm cezasını gerektiren suçları işleyenlerin yargılamalarında jürinin katılımının gerçekleştirilmesini tüm Rusya genelinde öngören federal yasanın yürürlüğe girmesine kadar, bu istisna ceza niteliğinde olan ölüm cezası, bu suçlara ilişkin yargılamayı yapacak olan mahkemelerin oluşum şekli ne olursa olsun uygulanamaz” şeklindeki tespiti ile ölüm cezasının uygulanamayacağını hükme bağlamıştır (AYM Karar No: 3-P/1999, sonuç prg.5, s. 8).

Mahkemenin bu kararında Anayasa’nın ölüm cezasının uygulanmasında jüri katılımına ilişkin düzenleme içeren emredici hükmü 20/2. maddesi ile eşitlik ilkesinin kilit rol oynadığı açıktır. Mahkeme bu kararı ile Rusya’da ölüm cezasının neredeyse kesin bir şekilde kaldırılmasını sağlamıştır denilebilir. Öyle ki Mahkeme, ölüm cezasında jüri sistemi uygulamasına ilişkin yeni bir kapsayıcı federal yasa yürürlüğe girinceye kadar mevcut durumda ölüm cezasının uygulanamaz olduğuna hükmederek yaşam hakkını güçlendirici bir yaklaşım benimsemiştir.

Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin diğer bir kararı; Mahkemenin yukarıda ele alınan 2 Şubat 1999 tarih No: 3-P/1999 sayılı kararının sonuç bölümünün 5. Numaralı paragrafının tanzihine ilişkin 19 Kasım 2009 tarih ve 1344-O-P sayılı karardır (AYM Karar: 19 Kasım 2009 tarih No: 1344-O-P).

Ceza yargılamasında jüri sisteminin faaliyete geçişinin son aşamasının, Çeçenistan’da 1 Ocak 2010 tarihi itibarıyla jüri uygulamasının yürürlüğe girmesiyle gerçekleştirileceği belirtilmişti. Buradan hareketle Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesi, bu tarih itibarıyla tüm Rusya genelinde jüri sisteminin faaliyete geçecek olmasından dolayı, ölüm cezası şeklinde cezalandırma olasılığı noktasında uygulamada çelişkiler doğabileceği gerekçesiyle Mahkemenin 1999 tarih ve 3-P/1999 sayılı kararında ölüm cezasının uygulanamazlığına ilişkin bölümünün tanzihini talep etmiştir. Mahkeme, tanzih talebi edilen kararın hukuki sonuçlarının zaman içindeki etkisini ve Mahkemenin diğer kararları ile hukuk düzeninde yer alan diğer normlarla olan ilişkisini göz önünde bulundurarak, tanzih talebini kabul etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, tanzih kararının gerekçesini; bir yandan tanzih talebi edilen 3-P sayılı kararın ölüm cezasının uygulanamazlığına ilişkin uluslararası insan hakları hukuku normları ve Rusya Federasyonu’nun uluslararası andlaşmalarıyla olan ilişkisine; diğer yandan uluslararası toplumun hukuki eğilimine uygun düzenleme yapma dinamiğine dayandırmıştır (Karar, s. 9). Mahkeme, uluslararası hukuk metinlerinde ölüm cezasının tam ve koşulsuz olarak yasaklanması konusunda istikrarlı bir eğilimin olduğunu; Rusya Federasyonu’nun da, Avrupa Konseyi’ne üyelik sürecinde ölüm cezasının kaldırılmasına ve mevcut cezaların yerine getirilmemesine ilişkin düzenlemeler ile bu eğilimin bir parçası olma girişiminde bulunduğunu belirtmiştir. Özellikle, Rusya Federasyonu tarafından imzalanan ancak onay aşaması tamamlanmamış olan 6 No’lu Protokol temelinde değerlendirme yapılmıştır.

Mahkeme 3-P/1999 sayılı kararını tahlil ederken, bu kararda, ölüm cezasının - kaldırılıncaya kadar ceza yasalarında yer alan geçici nitelikte bir ceza olması nedeniyle - mevcut durumda uygulanamaz olmasına ilişkin hükmünün; Rusya Federasyonu'nun ulusal hukuk normlarından ve uluslararası andlaşmalardan kaynaklanan anayasal – yasal yükümlülüklerinin yerine getirilmesiyle ilgili olduğu gerekçesine dayandığını belirtmiştir (AYM Karar No: 1344-O-P, s. 16). Mahkemeye göre, söz konusu yükümlülükler; Rusya Federasyonu'nun Avrupa Konseyi üyeliğinden ve dolayısıyla 6 No'lu Protokol hükümlerinden kaynaklanmakta olup yaşam hakkının Anayasa'da yer alan güvencelerinin ölüm cezasına ilişkin *Moratoryum* (erteleme) düzenlemelerinde somutlaştırılması yoluyla yerine getirilmektedir (AYM Karar No: 1344-O-P, s. 17).

Görüldüğü üzere Mahkeme yalnız tavzih kararının gerekçesini değil; aynı zamanda tavzih kararında 3-P/1999 sayılı kararının gerekçesini de 6 No'lu Protokol hükümlerinin gerekçelerine dayandırdığını belirtmiştir. Anayasa'nın 15. madde 4. fıkrasında yer alan; "*Uluslararası hukukun evrensel ilke ve normları ile Rusya Federasyonunun uluslararası andlaşmaları, Rusya Federasyonunun hukuk sisteminin bir parçasıdır*" hükmü, Rusya Federasyonu anayasa yargısında uluslararası hukuk kurallarının anayasal denetimde ölçü norm olarak kullanılmasının pozitif temelini oluşturmaktadır. Ancak burada karara dayanak yapılan 6 No'lu Protokolün iç hukukta onay aşamasının tamamlanmamış olması ve dolayısıyla anayasal denetimde ölçü norm olarak alınıp alınamaması sorunu karşımıza çıkmaktadır.

Mahkeme 6 No'lu Protokolün etkisini belirtirken kararda ikili bir ayrıma gitmiştir: Birincisi, 6 No'lu Protokolün Rusya Federasyonu iç hukukundaki yeri; ikincisi, Protokolün yaşam hakkı açısından etkisidir (Tuzmuhamedov, 2009). Mahkemeye göre,

"...6 No'lu Protokol bugüne kadar onay aşamasının tamamlanmamış olması nedeniyle iç hukukta ölüm cezasının doğrudan kaldırılmasını sağlayacak normatif hukuki düzenleme olarak kabul edilemez." (AYM Karar: 19 Kasım 2009 tarih No: 1344-O-P, s. 16.). Öte yandan "*Protokolün usulüne uygun şekilde yürürlüğe girmesinin sağlanamamış olması, yaşam hakkının hukuki düzenlemesinin temel unsuru olarak tanınmasına engel değildir.*" (AYM Karar No: 1344-O-P, s. 12).

Mahkeme, 6 No'lu Protokolün yaşam hakkı bakımından uygulama kabiliyetini tespit ederken; Protokolün onaylanmasına ilişkin 1999 yılında yapılan yasa tasarısının 2002 yılında yeniden gündeme alındığı, tasarının onaylanmasının tamamlanmadığı ancak açıkça da reddedilmediğini belirtmiştir.¹³ Burada Mahkeme, Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 18. maddesi hükmü çerçevesinde devletin 6 No'lu Protokole ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiği vurgusunu yapmıştır (AYM Karar No: 1344-O-P, s. 12-13). Mahkemeye göre;

"...Rusya Federasyonu, 6 No'lu Protokolün imzalanmasından bu yana ölüm cezalarının verilmesini ve yerine getirilmesini durdurmuştur. Mahkemelerce ölüm cezasının verilmesi, Rusya'nın Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 18. maddesi yönünden 6 No'lu Protokole ilişkin uluslararası yükümlülüklerini ihlal etmesi anlamına gelebilir. Ayrıca, Devlet Başkanı tarafından çıkarılan af düzenlemeleri kapsamında ölüm cezalarının yaşam hakkından mahrumiyeti gerektirmeyecek cezalara dönüştürülmesi devletin uluslararası hukuk hükümlerinden doğan yükümlülüklerini ihlalden kaçınmasını sağlar. Bu, iç hukukta bir dizi hukuki

¹³ Belirtmek gerekir ki; ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin yeni bir yasa tasarısı 20 Şubat 2008 tarihinde Yasama Komisyonu tarafından Duma'ya sunulmuştur. Ancak buna ilişkin bir gelişme kaydedilmemiştir.

araçlarla sağlanmaktadır. Mahkeme'nin ölüm cezasının uygulanamayacağı yönündeki 3-P sayılı kararı bu hukuki araçlardan biridir. Kararın odak noktasında, sadece Rusya'nın Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 18. maddesi yönünden 6 No'lu Protokole ilişkin uluslararası yükümlülükleriyle uyumlu olmak değil aynı zamanda onları güçlendirmek vardır.” (AYM Karar No: 1344-O-P, s. 14).

Sonuç olarak Mahkeme, 3-P sayılı kararın tavrini talep edilen bölümündeki hüküm ile Rusya Federasyonu hukuk sisteminde; uzun süreli Moratoryum düzenlemesi temelinde ölüm cezasının uygulanmamasına yönelik istikrarlı insan hakları güvencelerinin oluşturulduğu ve ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik kazanımların geri döndürülemez olduğunu vurgulamıştır; Rusya Federasyonu genelinde jüri sisteminin oluşturulmasıyla ilgili olan bu kararın yerine getirilmesinin; ceza kararları jüri yargılaması sonucu verilecek olsa bile ölüm cezasının uygulanmasına yol açmadığına karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesinin 1344- O sayılı tavrini kararında iki noktaya önemle değinmek gerekir. Birincisi; Mahkeme, iç hukukta usulüne uygun şekilde onay ve yürürlük aşaması tamamlanmamış olan 6 No'lu Protokolün hak ve özgürlükler bakımından anayasal denetimde ölçü norm kabul etmiştir. Bu kabul, 6 No'lu Protokolün imzalanmasından itibaren Rusya Federasyonu'nda ölüm cezasına, dolayısıyla yaşam hakkına ilişkin olarak Protokol hükümlerine uygun şekilde ortaya çıkarılan düzenlemelerden kaynaklanmaktadır. Mahkemenin henüz usulüne uygun şekilde yürürlüğe girmesi tamamlanmamış uluslararası Sözleşmelerin iç hukukta yasa hükmünde değerlendirilemeyeceği; ancak imza aşamasından geçen Sözleşmenin iç hukukta diğer aşamalarının tamamlanacağına dair belirtilerin olması nedeniyle kişiler için insan haklarını – yaşam hakkı- ilgilendiren konularda temel unsur olarak kabul edilebileceği yönündeki görüşü ile; Mahkemece açıkça belirtilmemiş olsa bile insan hakları bakımından bir “yargısal denetim standardı” tespiti yapıldığını söylemek mümkündür. Bu standart, iç hukukta usulüne uygun şekilde yürürlüğe girmesi tamamlanmamış uluslararası Sözleşmelerin kişiler bakımından insan haklarını ilgilendiren konularda “meşru beklenti” (legitimate expectation) oluşturduğu iddiasıdır. İkincisi; gerek ölüm cezasına ilişkin Moratoryum uygulaması gerek tavrini talep edilen 3-P sayılı Anayasa Mahkemesi kararı çerçevesinde Mahkeme, Rusya Federasyonu'nda ölüm cezasının uygulanamayacağı ve yaşam hakkının korunmasına ilişkin güvencelerin istikrar kazanması nedeniyle elde edilen kazanımların geri döndürülemez olduğu yönündeki tespiti ile, yaşam hakkının koruma alanını genişleterek hak odaklı bir yaklaşımda bulunmuştur. Bu sayede karar ile, ölüm cezası tartışmalarının sonlandırıldığı söylenebilir.

EŞİTLİK İLKESİ VE AYRIMCILIK YASAĞINA AYKIRILIK KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI

Anayasa Mahkemesi'nin ölüm cezalarına ilişkin olarak vermiş olduğu diğer önemli kararları; pratikte ölüm cezası açısından bireyler arasında eşitsizliğe yol açan uygulamaların varlığını sonlandırabilecek niteliktedir. Söz konusu eşitsizlik; Ceza Yasası 57. madde 2. fıkra ve 59 madde 2. fıkra hükümlerinin uygulamasında ortaya çıkmaktadır. Ceza yasası madde 57/2'ye göre “ömür boyu hapis cezası” ve madde 59/2'ye göre “ölüm cezası” kadınlara, suç işlediği anda 18 yaşını doldurmamış olan kimselere ve mahkemece ceza takdir edildiği anda 65 yaşını doldurmuş olan erkeklere uygulanamaz.

Pratikte mahkemeler, söz konusu ceza yasası hükümleri kapsamına giren gruplardan kadınların veya 65 yaş üstü erkeklerin ölüm cezası veya ömür boyu hapis cezasını gerektiren suçlarından dolayı yapılan yargılamalarında bu cezaların bu gruplar için uygulanamaz olması nedeniyle “eğer ölüm cezası yoksa jüri de yoktur” anlayışı ile jüri yargılaması yapılmasına gerek görmemekte, tek yargıyla yargılamayı yürütmektedir. Bu tür suçların yargılamasının jüri katılımı olmaksızın yapılması nedeniyle cezaya mahkûm

edilen sanıkların anayasal haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle sorun, anayasa şikâyeti yoluyla Anayasa Mahkemesi'ne taşınmıştır.

Rusya Federasyonu Ceza Usul Yasası'nın kadınların ve 65 yaş üstü erkeklerin ölüm cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılacak yargılamalarında jüri katılımı talep etme hakkını ortadan kaldıran 31/3. maddesinin Anayasaya aykırılığı iddiası sonucu Mahkeme, 25 Şubat 2016 tarih ve 6-P/2016 sayılı kararında söz konusu normun Anayasa'nın 19 (eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı), 47 (kanuni hakim güvencesi), 55/3 (temel hak ve özgürlüklerin sınırlanma ölçütleri) ve 123/4 (yargılama işlemlerinin federal yasayla öngörülen durumlarda jürinin katılımıyla gerçekleştirilmesi) hükümlerine uygun olmadığını ve başvurusunun Anayasa'nın 32. maddesi 5. fıkrasında "Rusya Federasyonu vatandaşları yargılama sürecine katılma hakkına sahiptirler" şeklinde yer alan anayasal hakkının ihlal edildiğini belirterek başvuruyu kabul etmiştir (AYM Karar: 25 Şubat 2016 tarih No: 6-P/2016).

Karara konu olayda A.S. Lımar adlı kadın başvurucu; ölüm cezasını gerektiren bir suç işlemesi nedeniyle hakkında açılan ceza davasının jüri katılımıyla gerçekleşecek bir yargılamada görülmesini Çelyabinsk Bölge Mahkemesi'nden talep etmiştir. Başvurusunun bu talebi; Ceza Usul Yasası 31/3. maddesi hükmüne göre jüri yargılamasının, - Ceza Yasası hükümleri uyarınca ölüm cezası tayin edilemeyen suçlar hariç olmak üzere - Ceza Yasasında ölüm cezasını veya ömür boyu hapis cezasını gerektiren suçların yargılaması için öngörülmüş olması; ancak sanığın kadın olmasından dolayı Ceza Yasası 57/2 ve 59/2. madde hükümleri gereği ölüm cezasının kadınlara uygulanamayacağı gerekçesiyle; yargılamasının jüri katılımı olmaksızın tek yargıyla yapılması gerektiği belirtilerek Çelyabinsk Bölge Mahkemesi tarafından reddedilmiştir (AYM Karar No: 6-P/2016, s. 3).

Anayasa Mahkemesi, jüri yargılaması talep etme hakkının yargısal korunma hakkının kullanımında vazgeçilmez bir unsur olmadığı, yasama organının jüri yargılamasının kapsamını belirlemede takdir yetkisi olduğunu; ancak yasama organının takdir yetkisinin Anayasa'nın eşitlik ilkesi ve temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin hükümleriyle sınırlı olduğunu vurgulamıştır (AYM Karar No: 6-P/2016, s. 6-7). Yasama organının Ceza Usul Yasası'nın 31/3 maddesi çerçevesinde belli suçların – ölüm cezasını veya ömür boyu hapis cezasını gerektiren suçlar – yargılamasında mahkemelerin yargı yetkisinin belirlenmesi konusunda takdir yetkisinin; yalnız ilgili mahkemelerin bu suçların ceza davalarını ele alış biçimiyle değil aynı zamanda mevcut durumda mümkün olan en ağır cezayı tayin edebilecek nitelikte olması ve jüri yargılamasının istisna olduğu hallerin belirlenmesiyle de ilgili olduğu belirtilmiştir (AYM Karar No: 6-P/2016, s. 11). Mahkeme şöyle devam etmiştir:

"... Yargıya erişim hakkı ve kanuni hâkim güvencesinin gerçekleştirilmesini düzenlemede yasama organının takdir yetkisi; belli suçların yargılamasında mahkemenin hukuki bileşeni olarak jüri katılımının sağlanması hususunda mutlak değildir ve yasama organı, Anayasa'nın eşitlik ilkesi ve temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin hükümlerindeki ödevlerden muaf değildir. Bu husus, anayasal değerler dengesinin korunması, hukuki belirlilik, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında ölçülülük ilkesinin gözetilmesi ve eşitlik ilkesinin gerçekleştirilmesinde yargısal koruma usulünün makul ve nesnel biçimde farklılaşması gereğiyle temellendirilir." (AYM Karar No: 6-P/2016, s. 7-8).

Söz konusu kararda Anayasa Mahkemesince eşitlik ilkesi yönünden yapılan Anayasa'ya uygunluk denetiminde önem taşıyan nokta, Mahkemenin kadınlara karşı ayrımları yargı denetiminde özel duyarlık gerektiren bir sınıflandırma olarak mı yoksa genel eşitlik ilkesi temelinde mi ele aldığıdır. Anayasa'nın 19.

maddesi 1. fıkrasındaki “Herkes kanun ve mahkeme önünde eşittir” önermesi ve 3. fıkrasındaki “Erkek ve kadın eşit hak ve özgürlüklere, onların kullanılmasında eşit olanaklara sahiptir” önermesi genel eşitlik ilkesini;

2. fıkrasındaki “Devlet; cinsiyet, ırk, milliyet, dil, köken, malvarlığı ve makam, ikamet yeri, dini tutum, görüş, toplumsal birliklere mensubiyet, ayrıca diğer durumlarına bakmaksızın insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin eşitliğini güvence altına alır. Sosyal, ırki, milli, dil veya dini mensubiyet niteliğine göre, vatandaşların haklarının her hangi bir şekilde sınırlandırılması yasaktır” önermesi özgül ayırım yasağını ifade etmektedir. Şöyle ki; Anayasa genel eşitlik ilkesiyle, yalnızca akla uygun (rasyonel) olmayan kanuni sınıflandırma ve ayrımları yasaklamaktadır. Yine cinsiyet, dil, ırk, dini tutum, köken gibi somut ayırım yasaklarıyla yasama organının kanuni sınıflandırmalardaki takdir yetkisine kanun önünde eşitlik formülünün içerdiği genel eşitlik ilkesinden daha sıkı kayıtlamalar getirmektedir.¹⁴ Bu surette Anayasa, cinsiyet farkına dayalı sınıflandırmaların meşru herhangi bir yasama amacıyla ilişkisizliğini karine kabul ederek bunların Anayasaya aykırılığını varsaymıştır. Cinsiyet ayırımının anayasada açıkça yasaklanmasının anlamı; cinsiyet farkına dayalı olarak kadınları erkeklerin yararlandıkları bir takım haklardan yoksun bırakan kanunî sınıflandırma ve ayrımların onları haklılaştıran çok önemli kamusal yararların ve zorlayıcı nedenlerin varlığı ortaya konulmadıkça eşitlik ilkesine aykırı sayılmalarında görünmektedir (Öden, 2003, s. 318, 320, 323, 334).

Mahkeme 6-P/2016 sayılı kararının gerekçesinde, jüri yargılaması talep etmek hakkı temelinde bireyin yargısal korunma hakkının sınırlandırılması ve yasama organının takdir yetkisi konusundaki görüşünü genel eşitlik ilkesi çerçevesinde ele almıştır. Mahkeme, Anayasa’nın 19. maddesindeki eşitlik ilkesini yorumlarken hemen her kararında kullandığı şu formülü yinelemiştir:

“Evrensel nitelik taşıyan ve anayasal bir ilke olan eşitlik, Anayasa Mahkemesi’nin de çok defa ifade ettiği gibi; toplumsal ilişkilerin her alanında düzenleyici etkisi olan ve yasal düzenlemelerin değerlendirilmesinde yalnız doğrudan Anayasa’da yer alan hak ve özgürlükler için değil aynı zamanda yasa temelinde kazanılmış haklar için anayasal ölçü olan ilkedir. Hak ve özgürlüklerin uygulanmasında her türlü ayrımcılığa karşı korunmayı garanti eden bu ilkeyi gözetmek, aynı kategoriye ait kişilerin haklarında akla uygun ve nesnel gerekçesi olmayan ayrımların ortaya çıkmasını yasaklamak anlamına gelir.” (AYM Karar: 25 Şubat 2016 tarih No: 6-P/2016, s. 8.)¹⁵

Kanuni sınıflandırma veya ayrımların genel eşitlik ilkesine uygunluğunun denetiminde amaç ile araç arasındaki ilişkinin akla uygunluğunun saptanması gerekmektedir. Anayasanın

55. maddesi 3. fıkrasında hak ve özgürlüklerin kanuni sınırlamalarının “yalnız gerekli olduğu ölçüde (tol’ka v toy mere v kakoy eto neobhodima)” yapılabileceğine ilişkin hükmü hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında ölçülülük ilkesine işaret etmektedir. Ölçülülük ilkesi; hak ve özgürlüğün sınırlandırılmasında kullanılan aracın sınırlama amacını gerçekleştirmeye “elverişli”, “gerekli” ve “oranlı” olup olmadığının mahkemece araştırılmasını gerektirir. Mahkeme 2016/6-P sayılı kararında denetime

¹⁴ Bkz. Öden, Merih. (2003) Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi, Yetkin Yayınları, Ankara, s. 129-131.

¹⁵ Ayrıca Bkz. AYM Karar: 16 Haziran 2006 No: 7-P/2006 <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision19699.pdf>

5 Nisan 2007 No: 5-P/2007 <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision19707.pdf>

25 Mart 2008 No: 6-P/2008 <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision19722.pdf>

26 Şubat 2010 No: 4-P/2010 <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision36802.pdf>

konu normun anayasaya uygunluğunu araştırırken yasa koyucunun güttüğü amacın, Ceza Yasası ve Ceza Usul Yasası'nda mahkemelerin yargı yetkisine ilişkin düzenlemelerinde belirli kategorilerde "farklılaşmayı" gerekli kıldığına işaret etmiştir. Mahkemeye göre; "Mevcut Ceza Yasası ve Ceza Usul Yasası düzenlemelerinde en ağır ceza biçimi olarak ölüm cezasının uygulanmasıyla ilgili belirli kategorilerde mahkemelerin yargı yetkisine ilişkin farklılaşmalar yer almaktadır. Bu farklılaşmaya, federal yasa koyucunun ilgili hukuki düzenlemeler alanında hümanizm ve adalet ilkelerini gerçekleştirme amacıyla izin verilebilir. Ancak bu amaçlara ulaşmak için, federal yasa koyucu, Anayasa'nın 17/3, 19 ve 55/3 maddeleri çerçevesinde kadın ve erkeklerin yargısal korunma haklarının ve dolayısıyla ceza yargılamasında jüri katılımı talep etme hakkının gerçekleştirilmesinde eşit olanakları güvence altına alan hukuki eşitlik ilkesini gözetmekle yükümlüdür. Diğer ifadeyle, ceza yargılamasında jüri katılımı talep etme hakkının cinsiyet etkenine bağlı tutulması sorununun çözümü, yargısal korunma hakkının anayasal güvencelerinin ihlâlî anlamına gelebilir." (AYM Karar No:6-P/2016, s. 12). Mahkeme söz konusu yasal düzenlemedeki farklılaşmada yasa koyucunun amacını belirledikten sonra bu farklılaşmanın hangi anayasal temelde kabul görebileceğini açıklayarak şöyle devam etmiştir:

"Anayasa Mahkemesi tarafından çokça belirtildiği gibi, hukuki düzenlemelerde bireylerin haklarında farklar ortaya çıkaran herhangi "farklılaştırma" özellikle Anayasa'nın evrensel bir ilke olan hukuki eşitlik ilkesinden kaynaklanan gereklerine cevap vermek zorundadır. Bu farklar, ancak eğer nesnel olarak gerekçelendirilebiliyor ve akla uygunsa veya anayasal olarak önemli hedefleri gerçekleştirmeye yönelmişse ve uygun hukuki araçlar kullanılmakta ise kabul edilebilir. [B]enzer durumlardaki davalarda erkeklerin jüri yargılamasını talep etme hakkından mahrum edilmemesine karşın, kadınların, işlediği suçların yargılamasının jüri katılımı ile yapılması olanağından; mevcut hukuki sistem içinde Ceza Yasası'nın 57/2 ve 59/2 hükümleriyle bağlantılı olarak Ceza Usul Yasası 31/3.2 hükmü uyarınca mahrum edilmesinin herhangi anayasal ve yasal temeli yoktur ve bu, kadınların yargısal korunma hakkının kullanımında ayrımcılığa yol açmaktadır." (AYM Karar No:6-P/2016, s. 13-14). Bu yaklaşımla Mahkeme amaç – araç ilişkisinin değerlendirilmesinde, Ceza Usul Yasası 31/3.2 hükmü çerçevesinde ceza yargılamasında yargı yetkisi konusunda ortaya konulan farklılaşmanın hukuki eşitlik ilkesinin gereklerini karşılamadığı ve kadınların yargısal korunma hakkının keyfî biçimde kısıtlandığını belirterek, amacı gerçekleştirmek için seçilen aracın elverişsiz olduğu sonucuna ulaşmıştır (AYM Karar No:6-P/2016, s. 17).

Benzer içerikte bir diğer başvuru, V.D Labusov adlı erkek vatandaş tarafından yapılmıştır. Başvuru; 65 yaşından büyük olan bu erkek vatandaşın ölüm cezasını gerektiren bir suçu işlemesinden kaynaklanan ceza yargılamasının; yargılama esnasında sanığın yaşının 65'in üzerinde olması nedeniyle Ceza Yasası 59/2 hükmü uyarınca ölüm cezasıyla cezalandırılmayacağı gerekçesiyle jüri katılımı olmaksızın yapılmasının vatandaşın anayasal haklarını ihlal ettiği nedenine dayanmaktadır. Mahkeme 16 Mart 2017 tarih ve 7-P/2017 sayılı kararında; 25 Şubat 2016 tarih ve 6-P/2016 sayılı kararına benzer şekilde, söz konusu ceza yasası hükümlerinin uygulamasının 65 yaş üzeri erkek sanıklar hakkında cinsiyete dayalı ayrımcılığa yol açtığı ve vatandaşların yargısal korunma haklarını ihlal ettiği sonucuna varmıştır (AYM Karar: 16 Mart 2017 tarih No: 7-P/2017).

SONUÇ

Ölüm cezası, Rusya topraklarında yaklaşık 17. yüzyıldan bu yana hukuki düzenlemelerde yer almıştır. Hem İmparatorluk hem de Sovyetler Birliği döneminde çeşitli tarihlere ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin

yasal düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Günümüz Rusya Federasyonu hukuk düzeninde ise ölüm cezası, tümüyle kaldırılincaya kadar istisnâî ceza olarak varlığını korumaktadır. Rusya, hukuki düzenlemelerde ölüm cezasının yer aldığı ancak pratikte ölüm cezasının uygulanmadığı ülke konumundadır.

Ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin ilk gelişme, Rusya'nın teoride ve uygulamada ölüm cezasını kaldırma sorumluluğunu üstleneceği vaadinde kendini göstermektedir. Özellikle Avrupa Konseyi üyeliğiyle birlikte 6 No'lu Protokolün imzalanması ve gereklerinin yerine getirilmesi zorunluluğu doğmuştur. Bu zorunluluk, üyelerin ulusal hukukunda gerekli düzenlemeleri yapmayı ve ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin *Moratoryum* yürürlüğe koymayı da içermektedir. Avrupa Konseyi, üyelikten doğan şekli yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda Rusya Federasyonu'nu ikna edebilmiş değildir. Ancak, Rusya Federasyonu, onay ve yürürlük aşamasının tamamlanmamış olması nedeniyle şekli olarak 6 No'lu Protokolün gereklerini yerine getirmemekte ise de uygulamada *Moratoryum* aracılığıyla ölüm cezalarının verilmesini ve yerine getirilmesini durdurmuştur. Bu nedenle 6 No'lu Protokolün usulüne uygun biçimde yürürlüğe girmesi sorunu sembolik önemde kalmıştır.

Öte yandan 6 No'lu Protokol hükümlerinden doğan yükümlülüklerin gerçekleştirilmesinin somut adımları Anayasa Mahkemesi kararlarında açığa çıkmaktadır. 6 No'lu Protokolün ulusal hukuk düzenindeki etkisi, Anayasa Mahkemesi tarafından ikili bir ayrımla ele alınmıştır. Anayasa Mahkemesi; 2009 tarih ve 1344-O-P sayılı tavzih kararında 6 No'lu Protokolün bugüne kadar onay aşamasının tamamlanmamış olması nedeniyle iç hukukta ölüm cezasının doğrudan kaldırılmasını sağlayacak normatif hukuki düzenleme olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Ancak Protokolün usulüne uygun şekilde yürürlüğe girmesinin sağlanamamış olmasının, yaşam hakkının hukuki düzenlemesinin temel unsuru olarak tanınmasına engel olmadığını vurgulamıştır.

Anayasa Mahkemesi 3-P/1999 sayılı kararında; yasa koyucunun ölüm cezasına ilişkin yargı reformunu içeren yasal düzenlemeleri yapmasına rağmen, henüz tüm Rusya genelinde jüri yargılaması usulünün reel anlamda faaliyete geçirilememiş olmasını, Anayasa'nın 20/2. maddesindeki emredici hükme aykırı bularak söz konusu gerekler yerine getirilinceye kadar ölüm cezasının uygulanamaz olduğunu hükme bağlamıştır. Mahkeme bu yaklaşımla, ölüm cezasında jüri sistemi uygulamasına ilişkin yeni bir kapsayıcı federal yasa yürürlüğe girinceye kadar mevcut durumda ölüm cezasının uygulanamaz olduğuna hükmederek yaşam hakkının kapsamını kuvvetlendirmiştir. 1344-O-P sayılı kararında ise; iç hukukta usulüne uygun şekilde yürürlüğe girmesi tamamlanmamış uluslararası Sözleşmelerin kişiler bakımından insan haklarını ilgilendiren konularda temel unsur kabul edilebileceğini belirterek insan hakları bakımından bir "*yargısal denetim standardı*" tespiti ortaya koymuştur. Böylece Mahkeme 3-P/1999 sayılı kararının yanında 1344-O-P sayılı kararı ile, örtülü biçimde Rusya'da ölüm cezasının neredeyse kesin bir şekilde kaldırılmasını sağlamıştır. Anayasa şikayeti yoluyla ele aldığı kararlarındaki yaklaşımı ise; kadın ve erkek sanıklar arasında ölüm cezasını gerektiren suçların yargılamasında ortaya çıkan eşitsizliğin sonlandırılmasına yöneliktir. Bu açıklamalar ışığında Rusya Federasyonu'nda ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin somut adımların atılmasında Avrupa Konseyi gibi dış dinamiklerin ve ulusal üstü hukuk düzenlemelerinin etkili olduğu; bu somut adımların özellikle yargı yoluyla ortaya konulduğu göze çarpmaktadır. Bu noktada Anayasa Mahkemesi'nin yaşam hakkının yargısal korunmasında genişletici yaklaşımı benimsediği açıktır.

KAYNAKÇA

- Adams, W. (1970) Adams, “Capital Punishment in Imperial and Soviet Criminal Law”, The American Journal of Comparative Law, Vol. 18, No. 3, s. 576.
- Baglay, M. (2015) (11. Baskı). Konstitutsionnoe Pravo Rossiskoy Federatsii [Rusya Federasyonu Anayasa Hukuku], Moskova, Norma.
- Barry, D. – Williams, E. (1997). “Russia’s Death Penalty Dilemmas” Criminal Law Forum, Vol. 8, No. 2 s. 231.
- Belyayev, N. A. - Şargorodskii, M. D. (1970). Kurs Sovetskogo Ugolovnogu Prava.
- Obşaya Çast. Tom 2. [Sovyet Ceza Hukuku Dizisi, Genel Kısım Cilt 2], Leningrad: Leningrad State University Press.
- Browder, R. – Kerensky, A. (1961). The Russian Provisional Government: 1917, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Browning, B. (2013). Law, Rights and Ideology in Russia, Routledge.
- Estrin, A. Y. Osnovy i istoriya sovetskogo ugolovnogu prava. Çast' obşaya. Ucebrik. Vyp. 1 [Sovyet Ceza Hukukunun Temeli ve Tarihi. Genel Kısım. Ders Kitabı -1.], Moskova, Sovyet Yayıncılık, Aktaran Semukhina, Olga. – Gallihar, John. (1935). “Death Penalty Politics and Symbolic Law in Russia”, s. 6.
- Feldbrugge, Ferdinand. (2002). Human Rights in Russia and Eastern Europe: Essays in Honor of Ger P. Van den Berg (Law in Eastern Europe) , The Hague, Martinus Nijhoff Publisher.
- Feldstein, G. S. (1909). Glavnie Teçeniya v İstorii Nauki Ugolovnogu Prava Rossii [Rusya Ceza Hukuku Bilimi Tarihinde Genel Eğilimler], Yaroslavl', Tipografiya Gubernskogo Pravleniya.
- Gernet, Mihail. (1913). “Smertnaya Kazn i Obşestvennoe Mnenie [Ölüm Cezası ve Kamuoyu]”, Smertnaya Kazn [Ölüm Cezası], Moskova.
- Gubanov, A. (1997). Pomilovat: “Soglasen” “Ne Soglasen” [Af: “Kabul” “Red” / Rossiskie Vesti 23 Şubat 1997 Aktaran: Lepeşkina, Oksana İ. (2010). Smertnaya Kazn. Opit Kompleksogo İsledovaniya [Ölüm Cezası. Kompleks Araştırmalar Deneyimi], St. Petersburg, Yuridiceski Sentr, s. 93.
- Korobeyev, A.İ. (2016). “Smertnaya Kazn.Tselesoobraznost Sohraneniya” [Ölüm Cezası: Muhafazanın Yerindeliği] Jurnal Lax Russica, No:7, s.193.
- Kuznetsova, N. F. (2002). Kurs Ugolovnoe Pravo Rossii. Obşaya Çast. Tom 1 [Rusya Ceza Hukuku. Genel Hükümler. Cilt 1], Moskova, Zertsalo.
- Maggs, P. B. - Schwartz, O. – Burnham, William. (2015) (6th Edition) .Law and Legal System of the Russian Federation, New York, Juris Publishing.
- Naumov, A. V. (2004) (3. Baskı). Rossiskoe Ugolovnoe Pravo. Obşaya Çast. Tom 1. [Rusya Ceza Hukuku. Genel Hükümler. Cilt 1.], Moskova, Yuridiceskaya Literatura.

Nudnenko, L. A. (2009). Konstitutsionnie Prava i Svobodiy Liçnosti vı Rossii [Rusya'da Kişinin Anayasal Hak ve Özgürlükleri], Yüridiçeskii Sentr Press.

Öden, M. (2003). Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi, Yetkin Yayınları, Ankara. Riasanovsky, N. – Steinberg, M. (2014) (2. Baskı). Rusya Tarihi, İstanbul, İnkılap Yayınları, (Türkçesi: Figen Dereli).

Semukhina, Olga. – Gallihar, John. (2013). “Death Penalty Politics and Symbolic Law in Russia”, The International Library of Essays on Capital Punishment, Vol. 3, Farnham, Ashgate Press, s. 4.

Sergeevskii, N. D. (1887). Nakazanie vı Russkom Prave XVII Veka [Rusya'nın 17. Yy Hukukunda Ceza], St. Petersburg, Tsinkerling.

Şargorodskii, M. D. – Voljenkin, Boris V. (2003) Şargorodskii İzbranniye Trudiy [Şargorodskii'nin Seçilmiş Eserleri], St. Petersburg, Yuridiçeskii Sentr Press,

Şargorodskii, M. D. (1957). Nakazanie po ugolovnomu pravu (Nakazanie po ugolovnomu pravu ekspluatatorskogo obşestva) [Ceza Hukukunda Cezalandırma (Sömüren Toplumun Yasalarına Göre Cezalandırma)], Moskova.

Thaman, S. C. (2008) “Jury Trial and Adversary Procedur in Russia: Reform of Soviet Inquisitorial Procedure or Democratic Window-Dressing?”, Edt. Smith, Gordon and Sharlet, Robert. Russia and Its Constitution, Leiden- Boston, Martinus Nijhoff Publisher.

Tuzmuhamedov, B. R. (2009) “Mnogotoçie ili Vse- Taki Toçka?” [Üç Nokta ya da Nokta mı?], Nezavisımaya Gazeta.

http://www.ng.ru/politics/2009-11-24/3_kartblansh.html (Erişim Tarihi: 21.11.2017) Viktorskii, S. İ. 81912). Istoriia smertnoi kazni v Rossii i sovremennoe yiyö sostayaniye, Moskova, Moskovskogo Universiteta.

“Dekret Sotsialistiçeskoe Oteçestvo vı Oposnosti” [Sosyalist Vatan Tehlikede Kararnamesi], 21 Şubat 1918. <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/opasnost.htm> (Erişim Tarihi: 06.11.2017)

Federalniy Zakon ot 30 Marta 1998 g. No: 54 FZ [30 Mart 1998 tarih ve 54 FZ Sayılı Yasa]

Federalniy Zakon ot 18.12.2001 N-177 FZ “O Vivedenii v Deistvie Ugolovno-Protседual'nogo Kodeksa Rossiskoy Federatsii” [Rusya Federasyonu Ceza Yargılaması Usul Yasası'nın Uygulanması Hakkında 18.12.2001 tarih ve N-177 FZ sayılı Federal Yasa]

Federalniy Zakon ot 27.12.2006 N-241 FZ “O Vinesenii İzmemenii Statyu 8 Federalnogo Zakona O Vivedenii v Deistvie Ugolovno-Protседual'nogo Kodeksa Rossiskoy Federatsii” [Rusya Federasyonu Ceza Yargılaması Usul Yasası'nın Uygulanması Hakkında 18.12.2001 tarih ve N-177 FZ sayılı Federal Yasa'nın 8. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 27.12.2006 tarih ve N-241 FZ sayılı Federal Yasa].

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_64830/3d0cac60971a511280cbb a229d9b6329c07731f7/#dst100009 (Erişim Tarihi: 21.11.2017).

Kommentarii k Konstitutsii Rossiskoy Federatsii (pod obş. Red. L. V. Lazarev) “Novaya Pravovaya Kultura”, [Rusya Federasyonu Anayasası Şerhi, (L.V Lazarev) “Yeni Hukuk Kültürü”, 2009, md. 20.

Rusya Federasyonu 1993 Anayasası md. 19. http://constitution.garant.ru/science-work/comment/5366634/chapter/2/#block_2000 (Erişim Tarihi: 6.11.2017)

Rusya Federasyonu 1993 Anayasası md. 20. http://constitution.garant.ru/science-work/comment/5366634/chapter/2/#block_2000 (Erişim Tarihi: 6.11.2017)

http://constitution.garant.ru/science-work/comment/5366634/chapter/2/#block_2000 (Erişim Tarihi: 6.11.2017)

RSFSC 1926 tarihli Ceza Yasası md 21. https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0_1926_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_05.03.1926 (Erişim Tarihi: 6.11.2017)

RSFSC 1960 tarihli Ceza Yasası md. 88/2 http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2950/a1c6dc8d5d1c64dfde052f2ec6cdd f1ab2fb1fe8/ (Erişim Tarihi: 6.11.2017)

1903 tarihli Ceza Yasası md. 55-58. <https://cyberleninka.ru/article/v/ugolovnoe-ulozhenie-1903-goda> (Erişim Tarihi: 8. 11. 2017)

Osnovnie Naçala Ugolovnogo Zakonodatel'stvo SSSR 1924.

Osnoviy Ugolovnogo Zakonodatel'stva Soyuzu SSR i Respublik, Vedomosti S'ezda Narodnih Deputatov SSSR i Verhovnogo Soveta SSSR, 1991, No. 30, Bölüm 82, md. 40.

Ugolovniy Kodeks Rossiskoy Federatsii 1996 [Rusya Federasyonu Ceza Yasaları] http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/adad84c3db53a9f9b7baf 3187fc7ad830785dc4f/

Ukaz Prezidenta RF ot 12.01.1992 g. N-17 "O Komissii Po Vaprosam Pomilovaniya" [RF Devlet Başkanı'nın "Af Komisyonu Kurulması hakkında" 12.01.1002 tarih ve N-7 sayılı Kararnamesi]. <http://base.garant.ru/6317485/> (Erişim Tarihi:21.11.2017)

Ukaz Prezidenta RF ot 16.5.1996 N0:724 "O Poetapnom Sokraşenii Premeneniya Smertnoy Kazni vı Svyazi sı Vhojdeniyem Rossii vı Sovet Evropy" [Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne Girmesi ve Ölüm Cezasının Uygulanmasının Aşamalı Olarak Kaldırılması" hakkında 724 sayılı Kararname]. <http://kremlin.ru/acts/bank/9357> (Erişim Tarihi: 22.11.2017)

Verhovniy Sovet Rossiskoy Federatsii Postanovlenie RF ot 16 İyul'ya 1993 g. N 5451-I o Poryadke Vivedeniya v Deistvii Zakona Rossiskoy Federatsii "O Vnesenii İzmenenii i Dopolnenii vı Zakon RSFSR "O Sudoustroystve RSFSR", Ugolovno-Protsessual'niy Kodeks RSFSR, Ugolovniy Kodeks RSFSR i Kodeks RSFSR ob Administrativnih Pravonaruşeniyah [Rusya Federasyonu Yüksek Sovyeti'nin " RSFSC'nin "Yargı Sistemi Yasası", "Ceza Yargılaması Usulü Yasası", "Ceza Yasası" ve "İdari Suçlar Yasası" nın Değiştirilmesi ve Eklemeler Yapılması Hakkında Yasaların Uygulanmasına İlişkin 16 Temmuz 1993 tarih ve N 5451-I sayılı Kararı], <http://base.garant.r /1309333/> (Erişim Tarihi: 29.10.2017)

Zakon RSFSC ot 5 Dekabry 1991 g. N 1982-I "O vnesenii izmenenii i dopolnenii vı Ugolovniy Kodeks RSFSR ,Ugolovno-Prosessualniy Kodesk RSFSR i Kodeks RSFSR ob administrativnih Pravonaruşeniyah" [RSFSC Ceza Yasası, Ceza Usul Yasası ve İdari Suçlar Yasası'nda Değişiklik Yapılması" hakkında 5 Aralık 1991 tarih ve N 1981-I sayılı Yasa. <http://base.garant.ru/3960835/> (Erişim Tarihi: 6.11.2017).

Zakon RF ot 21 Aprelya 1992 g. N 2708-I "Ob İzmeneniyah i Dopolneniyah Konstitutsii RSFSR" [RSFSC Anayasası'nda Değişiklik Yapılması Hakkında 21 Nisan 1992 tarih ve N 2708-I sayılı Yasa], md. 38. <http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1978/zakony/183094/>

Action of the Council of Europe in Russian Federation <https://www.coe.int/en/web/portal/russian-federation> (Erişim tarihi: 6.11.2017).

Complete list of the Council of Europe's treaties <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> (Erişim tarihi: 6.11.2017).

Rusya Federasyonu'nun Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından 1996 yılında belirlenen üyelik kriterleri için; PACE, "Opinion No. 193 (1996) on Russia's Request for Membership in the Council of Europe," <https://www.questia.com/library/journal/1G1-104610097/russia-s-accession-to-the-council-of-europe-and-compliance> (Erişim Tarihi: 22.11.2017)

Statute of the Council of Europe <https://rm.coe.int/1680306052> md. 3-4 (Erişim tarihi: 6.11.2017).

The Council of Europe's Chart of signatures and ratifications https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties//conventions/treaty/country/RUS?p_auth=K046ze0E (Erişim Tarihi: 29.10.2017)

AYM Karar: 6 Nisan 2006 tarih No:3-P/2006 <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision19695.pdf>

AYM Karar: 2 Şubat 1999 tarih No: 3-P/1999 <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision30235.pdf>

AYM Karar: 19 Kasım 2009 tarih No: 1344-O-P <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision24593.pdf>

AYM Karar: 25 Şubat 2016 tarih No: 6-P/2016 <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision224417.pdf>

AYM Karar: 16 Haziran 2006 No: 7-P/2006, <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision19699.pdf>

AYM Karar: 5 Nisan 2007 No: 5-P/2007, <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision19707.pdf>

AYM Karar: 25 Mart 2008 No: 6-P/2008, <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision19722.pdf>

AYM Karar: 26 Şubat 2010 No: 4-P/2010 <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision36802.pdf>

AYM Karar: 16 Mart 2017 tarih No: 7-P/2017 <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision265152.pdf>